

**การจัดการความรู้ด้านสมุนไพร กรณีศึกษา กลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง
ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี¹**

**Knowledge Management of Herb: A Case Study of Bandongbang Herbal
Group at Tambon Dongkeerek, Mueang District, Prachinburi Province**

ฐาปนีย์ เลขาพันธ์²

Thapanee Lakaphun

จุฑารัตน์ ศราวณะวงศ์³

Jutharat Sarawanawong

¹ บทความจากวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์และสารสนเทศ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ปีการศึกษา 2557

² นิสิตปริญญาโท ภาควิชานิเทศศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
E-mail: Thapanee.lakaphun@gmail.com

³ ปร.ด., รองศาสตราจารย์ ภาควิชานิเทศศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
E-mail: fhumjrs@ku.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพและปัญหาอุปสรรค 2) ศึกษากระบวนการและเครื่องมือ 3) ปัจจัยที่สนับสนุนการจัดการความรู้ด้านสมุนไพรของกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการวิเคราะห์เอกสาร สัมภาษณ์แบบเจาะลึก และสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มสมุนไพรบ้านดงบังมีความรู้เน้นหนักในด้านการเพาะปลูก การเก็บเกี่ยว และแปรรูปสมุนไพรเกษตรอินทรีย์ มีเป้าหมายเพื่อใช้ความรู้ในการประกอบอาชีพ การดูแลสุขภาพแบบพึ่งพาตนเอง การพัฒนากลุ่ม และเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสมุนไพรที่ครบวงจร พร้อมทั้งเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอด เผยแพร่ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของบุคคลภายในและภายนอกชุมชน ปัญหาที่พบในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คือ ภาระงานของสมาชิกมีมาก สมาชิกในกลุ่มไม่กล้าเสนอความคิดเห็นที่แตกต่าง ขาดการรวบรวมจัดเก็บความรู้ที่เป็นระบบ และการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ขาดความต่อเนื่อง ด้านกระบวนการจัดการความรู้ ประกอบด้วย การวิเคราะห์ความต้องการความรู้ การสร้าง/แสวงหาความรู้ใหม่ การรวบรวมจัดเก็บความรู้ การเผยแพร่/ถ่ายทอดความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ โดยมีปัจจัยสนับสนุนได้แก่ ผู้นำกลุ่ม การมีส่วนร่วม ความกระตือรือร้น การเปิดใจ วัฒนธรรมภายในชุมชน เครือข่ายการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ และการได้รับการยกย่องให้รางวัล

Abstract

The purposes of this study were three-fold: 1) to study the state and problems 2) to examine process and tools and 3) to study the supporting factors related to knowledge management of herb by Herbal group of Ban Dongbang. It was qualitative research by document analysis, in-depth interview and participative observation. It was found that Herbal group of Ban Dongbang had knowledge focusing on the cultivation, harvest and transformation of organic herb product, aiming at using knowledge for career advancement, self-health maintenance, group development and all cycle learning. Moreover, it is the center of knowledge transferring, distributing and exchanging for internal and external community. The treats and problems of knowledge sharing included work overload; members could not to share different idea, lacking of systematic knowledge collecting and support. In case of knowledge management process, it was consisted of analysis knowledge need, knowledge creation/ acquisition, knowledge embodiment, knowledge distribution/transfer and knowledge utilization based on supporting factors such as group leader, participation, enthusiasm, open-minded, internal community culture, network, support and reward.

คำสำคัญ: การจัดการความรู้ชุมชน, การจัดการความรู้ท้องถิ่น, กลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง

Keyword: Community knowledge management, Indigenous knowledge management, Bandonbang Herbal Group

บทนำ

กระแสของสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยเริ่มต้นตัวเมื่อประมาณ พ.ศ. 2540 ในช่วงเวลานั้นประเทศไทยประสบกับภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ เป็นผลให้ราคายาแผนปัจจุบันสูงขึ้น ประกอบกับมีผลข้างเคียงต่อสุขภาพ จึงทำให้การดูแลสุขภาพแบบพึ่งพาตนเองได้รับความสนใจมากขึ้น โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร จังหวัดปราจีนบุรี เป็นหน่วยงานนำร่องในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพร เพื่อใช้ควบคู่กับยาแผนปัจจุบัน ด้วยแนวคิดที่ว่า การผลิตยาสมุนไพรจากวัตถุดิบที่มีสารเคมีเป็นการทำร้ายและซ้ำเติมผู้ป่วย ดังนั้นจึงต้องหาพื้นที่ในการเพาะปลูกสมุนไพรระบบเกษตรอินทรีย์ ซึ่งกลุ่มเกษตรกรของบ้านดงบัง ได้รับเลือกเป็นชุมชนต้นแบบในการปลูกสมุนไพรด้วยระบบเกษตรอินทรีย์ (โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร. ม.ป.ป.: ออนไลน์)

บ้านดงบังเป็นชุมชนเกษตรกรรม เดิมมีองค์ความรู้พื้นฐานทางด้านสมุนไพรที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษและมีการใช้สมุนไพรในการดำเนินวิถีชีวิตเรื่อยมา แต่จากการเร่งพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศ ส่งผลให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงไป จากการดำรงชีพแบบพอเพียงกลายเป็นการเพาะปลูกพืชอื่นเพื่อจำหน่าย คนในชุมชนเริ่มหันมาเพาะปลูกไม้ดอกไม้ประดับและเพาะพันธุ์ไม้ โดยใช้ปุ๋ยและสารเคมีในการทำการเกษตร ส่งผลให้สภาพแวดล้อมและสุขภาพของคนในชุมชนทรุดโทรมลง จึงมีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งต้องการเปลี่ยนแปลงและหันกลับไปมองภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีอยู่และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ จึงมีการจัดตั้งกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบังโดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนจนประสบความสำเร็จ ส่งผลให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่และสุขภาพของคนในชุมชนดีขึ้น มีรายได้ที่มั่นคงและสามารถพึ่งพาตนเองได้เป็นอย่างดี จากการพัฒนาอย่างต่อเนื่องส่งผลให้กลุ่มสมุนไพรบ้านดงบังได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จากสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) นอกจากนี้กลุ่มสมุนไพรบ้านดงบังยังได้รับการคัดเลือกให้เป็นชุมชนโอท็อป (OTOP) ต้นแบบของจังหวัดปราจีนบุรีและเป็นแหล่งเรียนรู้สมุนไพรแห่งแรกของประเทศไทย ที่รวบรวมความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรตั้งแต่ขั้นตอนของ การปลูก เก็บเกี่ยวและแปรรูป (สิรางค์ กลั่นคำสอน. 2555: 6) ส่งผลให้มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักมากขึ้น ปัจจุบันเป็นกลุ่มที่ได้รับการยอมรับด้านการจัดการด้านสมุนไพร และมีหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ เข้ามาศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง

การที่กลุ่มสมุนไพรบ้านดงบังมีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับ คนในกลุ่มสามารถพึ่งพาตนเองมาตลอดระยะเวลากว่า 10 ปี แสดงให้เห็นถึงการประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการ รวมถึงมีการจัดการความรู้ที่ดี ตามหลักที่ศาสตราจารย์ นายแพทย์วิจารณ์ พานิช ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการความรู้ หัวใจสำคัญคือต้องมีการลงมือปฏิบัติ มีการจัดการความรู้ผ่านการใช้งานจริง เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ของคนในท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชน ผลที่ได้จากการจัดการความรู้ของชุมชนท้องถิ่น คือ เกิดระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง มุ่งเน้นความเข้มแข็งของชุมชนและมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน (สุภาพร เทวธนิชกุล. 2548: 54) กลุ่มสมุนไพรบ้านดงบังได้แสดงให้เห็นถึงแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการความรู้ด้านสมุนไพร (สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. 2551: 287) สามารถใช้การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยนำความรู้ที่มีอยู่เดิมมาผสมผสานและปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยจนเกิดเป็นความรู้ใหม่ และมีการแลกเปลี่ยนความรู้กันอย่างสม่ำเสมอ ส่งผลให้ความรู้หมุนเวียนและขยายออกเป็นวงกว้าง ก่อให้เกิดพลังความเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาอย่างยั่งยืน แต่อย่างไรก็ตามแนวปฏิบัติในการจัดการความรู้ด้านสมุนไพรของกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบังยังขาดการพิสูจน์ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษากระบวนการและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อให้ผลการวิจัยเป็นแนวทางสำหรับชุมชนอื่นที่จะนำการจัดการความรู้ใช้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการความรู้และปัญหาอุปสรรคของการจัดการความรู้ด้านสมุนไพรของกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี
2. เพื่อศึกษากระบวนการและเครื่องมือการจัดการความรู้ด้านสมุนไพรของกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่สนับสนุนการจัดการความรู้ด้านสมุนไพรของกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ด้านสมุนไพร กรณีศึกษา กลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ สมาชิกกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบังและกลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ด้านสมุนไพรบ้านดงบัง ใช้วิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน 20 คน ได้แก่ สมาชิกกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบังจำนวน 14 คน บุคลากรสังกัดโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร จำนวน 2 คน ประกอบด้วย หัวหน้ากลุ่มงานเภสัชกรรม ผู้ริเริ่มและพัฒนาสมุนไพรอภัยภูเบศร และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ที่เข้าไปให้ความรู้แก่กลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง บุคลากรสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลดงขี้เหล็ก จำนวน 4 คน ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน และผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 บ้านดงบัง เก็บรวบรวมข้อมูลโดยสัมภาษณ์แบบเจาะลึกควบคู่กับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมจากพฤติกรรมและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในชุมชน ระหว่างเดือนกรกฎาคม ถึงตุลาคม พ.ศ. 2557 รวม 4 เดือน และรวบรวมข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง

การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลใช้วิธีตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ การตรวจสอบด้านข้อมูล ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์และสังเกตเรื่องเดียวกันแต่ต่างแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล และตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่าง ๆ เหมือนกันหรือไม่ ถ้าเหมือนกันถือว่าข้อมูลนั้นเชื่อถือได้ และดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ควบคู่กับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และศึกษาข้อมูลจากเอกสาร โดยวิธีการทั้งหมดมีความสอดคล้องกัน ถือว่าข้อมูลมีความเที่ยงตรงเชื่อถือได้ ข้อมูลที่รวบรวมได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยนำมาจำแนกและสรุปประเด็นให้เป็นหมวดหมู่ และวิเคราะห์เพื่อนำเสนอตามวัตถุประสงค์การวิจัยแต่ละข้อ

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพการจัดการความรู้และปัญหาอุปสรรคในการจัดการความรู้ของกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง เป็นกลุ่มผู้เพาะปลูกสมุนไพรระบบเกษตรอินทรีย์ เพื่อจัดตั้งเป็นวิสาหกิจในการผลิตยาและผลิตภัณฑ์สมุนไพรให้กับโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร จังหวัดปราจีนบุรี การก่อตั้งกลุ่มเริ่มขึ้นจากการที่เกษตรกรส่วนหนึ่งในชุมชนบ้านดงบังตระหนักถึงพิษภัยที่ได้รับจากการใช้สารเคมีในการทำเกษตร ที่ส่งผลให้สุขภาพและทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมและก่อให้เกิดหนี้สิน คนในชุมชนส่วนหนึ่งจึงมีแนวคิดที่จะนำความรู้ ด้านสมุนไพรซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนกลับมาใช้ประโยชน์ และใช้ในการประกอบอาชีพ ประกอบกับหน่วยงานต่าง ๆ สนับสนุนให้เกิดการก่อตั้งกลุ่มขึ้น มีการให้ความรู้ด้านต่าง ๆ สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงาน และเป็นตลาดในการรับซื้อวัตถุดิบสมุนไพร ลักษณะความรู้ของกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบังเน้นหนักในด้านของการเพาะปลูกสมุนไพรเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ วิธีการเพาะปลูก

เทคนิคต่าง ๆ การเก็บเกี่ยวและแปรรูปวัตถุบิสมุโนไฟรที่มีคุณภาพ และมีเป้าหมายในการดำเนินงานคือ การนำความรู้ด้านสมุโนไฟรมาใช้เพื่อการประกอบอาชีพ ใช้เพื่อดูแลสุขภาพแบบพึ่งพาตนเอง นอกจากนั้นยังมีเป้าหมายในการคืนความรู้สู่สังคมให้ความรู้ด้านสมุโนไฟรคงอยู่กับประเทศไทย ดังที่ประธานที่ปรึกษาของกลุ่มสมุโนไฟรบ้านดงบังกล่าวว่า

“ใครที่สนใจเราจะให้ความรู้หมด ไม่ว่าจะเป็ลลูกหลาน นักเรียน หรือกลุ่มผู้สนใจทั่วไป ตรงนี้เราจะไม่ปิดบัง เพราะว่เป้าหมายของเรา คือการให้สมุโนไฟรคงอยู่คู่ประเทศไทย เราไม่เคยหวงความรู้เลย เพราะถ้าเราหวงมัน ทุกสิ่งทุกอย่างมันก็จะจบอยู่ที่เรา รุ่นต่อไปก็จะไม่รู้ เราพยายามที่จะให้รู้คุณค่าของมัน แล้วกลับไปบ้านรักษาสมุโนไฟรไว้ ไม่ว่าจะเป็ลที่จะต้องมาที่ดงบังอีกรอบหนึ่ง”

ในด้านของสมาชิกของกลุ่มสมุโนไฟรบ้านดงบังได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้มาตลอดเป็นระยะเวลากว่า 10 ปีเกิดเป็นความเชี่ยวชาญในการดำเนินงาน ปัจจุบันกลุ่มสมุโนไฟรบ้านดงบังเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและจังหวัดปราจีนบุรี นับว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสมุโนไฟรที่ครบวงจรแห่งแรกของประเทศไทย และเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดเผยแพร่ความรู้ด้านสมุโนไฟรให้แก่คนในชุมชนและบุคคลที่มีความสนใจ

อย่างไรก็ตามกลุ่มสมุโนไฟรบ้านดงบังก็ยังมีปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความรู้อยู่บ้าง คือ บางครั้งภาระงานของสมาชิกในกลุ่มมีมาก จนไม่สามารถเข้าร่วมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการศึกษาดูงานยังชุมชนอื่น ๆ ได้ ปัญหาที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ การขาดการรวบรวมจัดเก็บความรู้ มีการแปลงความรู้ฝังลึก (Tacit knowledge) ให้ออกมาในรูปแบบความรู้ที่ชัดเจน (Explicit knowledge) ค่อนข้างน้อย และการจัดเก็บไม่เป็นระบบ ดังที่สมาชิกของกลุ่มสมุโนไฟรบ้านดงบังได้กล่าวว่า

“จัดเป็ลปัจเจกการผลิต ในส่วนของอย่างอื่นไม่ได้จัด มันจำได้ ใช้ทุกวันเห็นอยู่ทุกวันก็จำอยู่ในสมอง ไม่ได้บันทึก”

“ภาพถ่ายบ้านป่าก็มีนะ แต่มันก็เป็นภาพที่เราตัวเองถ่ายเอง ล้างเก็บเอาไว้ใส่ล้บ้มดู บ้านอื่นเขาก็มีกัน นอกนั้นป่าก็เก็บปัจเจกการผลิตของแปลงป่า”

ในประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลหลักจากโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ได้ชี้ให้เห็นว่าปัญหาด้านการรวบรวมและจัดเก็บความรู้เป็ลเรื่องสำคัญของกลุ่มสมุโนไฟรบ้านดงบังที่จะต้องเร่งดำเนินการ โดยกล่าวว่า

“ยังเป็นความรู้แบบแฝงอยู่ แต่จริง ๆ มีองค์ความรู้ที่หลากหลาย ซึ่งมันก็น่าเป็นห่วงเหมือนกันถ้าไม่มีการจดบันทึกต่อไปก็ต้องมีการบันทึก และถอดความรู้ของกลุ่มสมุโนไฟรบ้านดงบัง”

ภาพประกอบ 1 ลักษณะการจัดเก็บภาพถ่ายของกลุ่มสมุโนไฟรบ้านดงบัง

นอกจากนี้ยังมีปัญหาในเรื่องของการที่สมาชิกในกลุ่มไม่กล้าเสนอความคิดเห็นที่แตกต่างจากเสียงส่วนมากออกมา ส่งผลให้ไม่ได้ข้อคิดเห็นหรือแนวคิดใหม่ ๆ ที่อาจเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา กลุ่ม ในด้านของการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ขาดความต่อเนื่อง ส่วนมากจะเข้ามาให้การสนับสนุนในระยะแรกของการก่อตั้งกลุ่ม ปัจจุบันมีเพียงโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรที่ยังเข้ามาให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง องค์กรส่วนท้องถิ่น เช่น องค์กรบริหารส่วนจังหวัด องค์กรการบริหารส่วนตำบล ไม่มีการสนับสนุนอย่างจริงจังทั้งในเรื่องของการให้ความรู้ ซึ่งหากมีการสนับสนุนอย่างจริงจังจะช่วยเพิ่มพูนองค์ความรู้ให้กับสมาชิกกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง และยังสามารถเป็นตัวกลางในการแพร่กระจายความรู้ไปยังภาคส่วนต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง

2. กระบวนการและเครื่องมือการจัดการความรู้ด้านสมุนไพรของกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมืองจังหวัดปราจีนบุรี

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง มีดังนี้

2.1 กระบวนการวิเคราะห์ความต้องการความรู้ พบว่าในทุกช่วงเวลาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งกลุ่มจนถึงปัจจุบันสมาชิกกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบังมีความต้องการความรู้ในด้านการเพาะปลูกสมุนไพรเกษตรอินทรีย์ และการแปรรูปวัตถุดิบสมุนไพรที่มีคุณภาพเป็นหลัก นอกเหนือจากนี้ยังมีความต้องการความรู้เพิ่มเติมตามสถานการณ์หรือเหตุการณ์ในช่วงเวลานั้น ๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ได้แก่ วิธีการทำยาต้มส้มโอมีโอ วิธีการขายหรือจำหน่ายสินค้า และความรู้เกี่ยวกับบทบาทและภารกิจที่สนับสนุนการเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสมุนไพร ได้แก่ ทักษะในการเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ เป็นต้น โดยให้การประชุมเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ความต้องการความรู้ ทั้งการประชุมภายในกลุ่ม และประชุมร่วมกับเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาสนับสนุน เพื่อวิเคราะห์ความรู้ที่ยังขาดและจำเป็นต่อการดำเนินงาน

2.2 กระบวนการสร้าง/แสวงหาความรู้ใหม่ สมาชิกกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบังเดิมมีความรู้พื้นฐานในเรื่องของสมุนไพรและการทำการเกษตรมาบ้างแล้ว เป็นความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษในเรื่องของสมุนไพร และมีประสบการณ์ในการทำการเกษตรจากการเพาะปลูกไม้ดอกไม้ประดับ แต่อย่างไรก็ตามความรู้ที่มีอยู่เหล่านี้ก็ยังไม่เพียงพอต่อการดำเนินงานของกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง ดังนั้นสมาชิกจึงมีการแสวงหาความรู้ที่จำเป็นต่อการดำเนินงานจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยใช้วิธีเข้าร่วมฟังการบรรยาย การไปศึกษาดูงานนอกพื้นที่ สอบถามผู้รู้ ได้รับการสอนงานและรับคำแนะนำจากหน่วยงานต่าง ๆ การอ่านหนังสือ บทความและเอกสารต่าง ๆ รวมถึงการรับชมโทรทัศน์ และนำความรู้เหล่านั้นมาผสมผสานกับความรู้เดิมที่มีอยู่ ผ่านการเรียนรู้จากการปฏิบัติงาน พูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกในกลุ่ม การลองผิดลองถูก จนได้วิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best practice) ในด้านของการเพาะปลูกสมุนไพรเกษตรอินทรีย์ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ของกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง ซึ่งสมาชิกกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบังได้กล่าวว่า

“มีการแลกเปลี่ยนดูงานกับที่อื่นบ้าง ไม่ใช่เราอยู่แค่นี้ เราก็ไปดูที่อื่นบ้าง ชุมชนอื่นบ้างเพื่อมาปรับใช้กับชุมชนของเรา ในหลายๆชุมชนก็คล้าย ๆ เราจะเอามาใช้ในบางส่วนที่ต่างกับเรา ส่วนมากเราจะไปดูในเรื่องของอินทรีย์”

“ในช่วงแรกเราแทบไม่มีความรู้ในเรื่องของสมุนไพรอินทรีย์เลยก็ต้องไปดูงานอยู่หลายกลุ่ม แล้วเอามาทำตามเขาบ้าง หน่วยงานต่าง ๆ ก็เข้ามาบรรยายแทบทุกอาทิตย์”

“ทุกวันนี้เราไม่ค่อยได้ไปดูงานนอกสถานที่เท่าไร ก็จะให้พวกเด็ก ๆ ลูกๆหลานเขาไปกัน เราก็อาศัยอ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์เอาก็ได้ความรู้เหมือนกัน”

2.3 กระบวนการรวบรวมจัดเก็บความรู้ กลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง มีการจัดเก็บความรู้ที่ชัดเจน ในรูปของคู่มือการปฏิบัติงาน วารสารอภัยภูเบศรสาร สมุดบันทึกปัจจัยการผลิต ภาพถ่าย รายงานการศึกษา ค้นคว้าหรือวิทยานิพนธ์ของผู้ที่เข้ามาทำการศึกษาวิจัยและซีดี บันทึกรายการโทรทัศน์หรือสารคดีต่างๆ ที่เข้ามาถ่ายทำ โดยมีการรวบรวมจัดเก็บรวบรวมไว้ที่แหล่งเรียนรู้ของกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง

2.4 กระบวนการเผยแพร่/ถ่ายทอดความรู้ กลุ่มสมุนไพรมันดงบังมีการเผยแพร่/ถ่ายทอดความรู้ให้ทั้งคนในครอบครัวและสมาชิกในกลุ่ม โดยมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น การสอนงาน การพูดคุย การสาธิต ในส่วนของคนอื่น ๆ ในชุมชนมีการถ่ายทอดความรู้โดยผ่านการพูดคุยกันในชีวิตประจำวัน และมีการถ่ายทอดความรู้ให้กับบุคคลภายนอกที่มีความสนใจในเรื่องของสมุนไพรมันดงบังและนักศึกษาฝึกงานจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ โดยใช้เครื่องมือและวิธีการสอน การเล่าเรื่อง การบรรยาย การพูดคุย การสาธิต การเป็นพี่เลี้ยง การจัดอบรม การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นอกจากนั้นกลุ่มสมุนไพรมันดงบังยังได้ถ่ายทอดความรู้โดยบันทึกองค์ความรู้ให้อยู่ในรูปแบบของความรู้ที่ชัดเจน ได้แก่ การบันทึกความรู้ลงในคู่มือปฏิบัติงาน การบันทึกปัจจัยการผลิต การเขียนบทความลงในอภยภูเบศรสาร การถ่ายทำวิดีโอหรือรายการโทรทัศน์ และมีการเผยแพร่ความรู้ทางสื่อสิ่งพิมพ์และอินเทอร์เน็ต ได้แก่ หนังสือพิมพ์ บทความในอภยภูเบศรสาร รายการโทรทัศน์ และคลิปวิดีโอในเว็บไซต์ยูทูป (YouTube) ในประเด็นของการเผยแพร่/ถ่ายทอดความรู้ ประชานที่ปรึกษาของกลุ่มสมุนไพรมันดงบัง กล่าวว่า

“มีการถ่ายทอดความรู้ให้กับทุกคนที่สนใจ เราจะให้ความรู้หมด ไม่ว่าจะเป็นลูกหลาน นักเรียน หรือกลุ่มผู้สนใจทั่วไป ตรงนี้เราจะไม่ปิดบัง เพราะว่าเป้าหมายของเรา คือ การให้สมุนไพรมันดงบังอยู่คู่ประเทศไทย”

ในส่วนผู้ให้ข้อมูลจากโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ได้แสดงความคิดเห็นต่อบทบาทในการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มสมุนไพรมันดงบังว่า

“ที่คิดว่าในอนาคตเขาก็ไม่ค่อยมีแรง สิ่งที่ทำให้เขาทำคือการเป็นครูให้กับคนอื่น ใครอยากทำก็ให้เขาสอน นักศึกษาแพทย์แผนไทยอภยภูเบศรก็ต้องมาฝึกงานที่นี่ ต้องมาดูเรื่องของการเพาะปลูก สมุนไพรมันดงบังหรืออินทรีรี่ ต่อไปนี้คงเป็นหมู่บ้านต้นแบบ ต้องใช้ที่นี่เป็นโมเดล อยู่ในบทบาทของคนที่ทำให้ความรู้”

ภาพประกอบ 2 การเผยแพร่/ถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มสมุนไพรมันดงบัง

ว่ากันว่า สมัย คุณสุข
กลุ่มสมุนไพรมานดงบัง

“มะนาว”

ส่วนมากแล้วใคร ๆ ก็คงจะรู้จักหรือถ้าไม่รู้จักคงจะเคยแม่เคย เพราะเจ้ามะนาวลูกเล็ก ๆ สีเขียวมีความเปรี้ยวฉ่ำจากฉ่ำจากการปรุงอาหารไม่ว่าจะเป็นต้มยำ ลาบ ก้อย น้ำชาดมะนาวแล้วเป็นอันว่าความอร่อยหายทันที

เข่าว่ากันว่า “มะนาว” หลังจากที่คุณใช้ไป(กิน)เปลือกก็ไปตากแห้งแล้วเอามาจุดไฟไฉ่ขี้เฒ่า ยามค่ำคืนก็นักแลเห็นโหมคริบว่ามะนาวมีคุณค่าทั้งน้ำ ใบ เปลือก และเดือนเมษายน - พฤษภาคม มะนาวแพงมาก ปลูกไว้ใช้บ้านและต้น ได้ทั้งยาและคุณค่าทางอาหาร ลดต้นทุนค่าใช้จ่ายสบายใจวันสงกรานต์

“สม อุโฒ่า”

ชุมชนขอคุณ กิตติภาพ ปุณฺธิ

ประธานกลุ่มสมุนไพรมานดงบัง

แดงกวาง...เป็นผักที่กินอร่อยทั้งสุกและดิบนำมาทำแกงจืดแกงวายเป็นหมูสับ สลัดผักสด หรือตำเต็กร้อยทั้งนั้น นอกจากกินอร่อยก็ยังมีประโยชน์ต่อร่างกาย มีวิตามิน บี ช่วยเสริมความจำและระบบประสาท แก้กะพ่ายน้ำ ลด

อากาศร้อนไม่หลับ มีสารต้านมะเร็ง ช่วยลดอาการเหนื่อยของผิวทำให้ผิวขาวใส นุ่มนวล โดยใช้แตงกวาสดบาง ๆ วางบนใบหน้าหรือใช้น้ำแตงกวาทาให้ทั่วใบหน้า เอนไซม์จะช่วยย่อยผิวหนังที่หนากร้านให้หลุดออกไปเพื่อให้ผิวใหม่ที่อ่อนนุ่มเกิดขึ้นมาแทน เป็นการผลัดเซลล์ผิว ให้ผิวหน้านุ่มนวลขึ้นถ้าต้องการให้ผิวหน้าเนียนสวยขึ้นอีกให้บีบน้ำมะนาวลงบนแตงกวาที่ผ่านบนแผ่นบาง ๆ ก่อนจะนำไปวางปิดบนใบหน้าก็จะช่วยให้ใบหน้านอกจากจะนุ่มนวลแล้วยังเนียนใสอีกด้วย แต่ถึงเวลาจะเออใช้แตงกวา 1 ผล นำมาล้างน้ำให้สะอาด หั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ บดรวมกับไข่ไก่ 1 ฟอง และน้ำมันมะพร้าวผลจนละเอียดเป็นเนื้อเดียวกัน จะได้เนื้อครีมข้นเหนียว ใช้สำหรับนำมาพอกกับใบหน้าที่ล้างสะอาดแล้วโดยพอกทิ้งไว้ประมาณ 15-20 นาที จึงล้างออกด้วยน้ำสะอาด ทำก่อนนอนจะรู้สึกว่ามีผิวหน้าสดชื่นและเต่งตึงขึ้นด้วย เห็นไหมล่ะคะว่าความสวยงามของผลที่เราบางครั้งใครจะคิดบ้างว่า สิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเรา

นอกจากจะเป็นอาหารที่มีประโยชน์กับร่างกายของเราแล้ว ยังทำให้เราสวยงามอีกด้วย และจะยิ่งมั่นใจยิ่งขึ้น ถ้าแตงกวาที่ใช้เป็นแตงกวาที่เรปลูกเอง

เนื่องจากปลูกด้วยวิธีการตามธรรมชาติ ไม่มีสารใส่แฉ่ง

ภาพประกอบ 3 ความรู้ที่บันทึกในรูปแบบความรู้ที่ชัดเจนของกลุ่มสมุนไพรมานดงบัง

2.5 กระบวนการประยุกต์ใช้ความรู้ สมาชิกกลุ่มสมุนไพรมานดงบังมีการประยุกต์ใช้ความรู้ออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ 1) เพื่อการพัฒนาตนเอง โดยนำความรู้มาใช้ในการประกอบอาชีพ ใช้เพื่อการดูแลสุขภาพของตนเองและคนในครอบครัว และ 2) การใช้ความรู้เพื่อพัฒนาชุมชน มีการนำความรู้มาพัฒนาโครงสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน รวมทั้งมีการนำความรู้มาใช้ในการดำเนินงานเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสมุนไพรมาน นอกจากนี้ยังมีการประยุกต์ใช้ความรู้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของกลุ่ม

3. ปัจจัยที่สนับสนุนการจัดการความรู้ของกลุ่มสมุนไพรมานดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มสมุนไพรมานดงบังมีปัจจัยหลายด้านที่เข้ามาสนับสนุนให้สมาชิกในกลุ่มเกิดกระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการจัดการความรู้ขึ้น ดังนี้

3.1 ผู้นำกลุ่ม ผู้นำของกลุ่มสมุนไพรมานดงบังมี 2 ตำแหน่ง คือ ประธาน และประธานที่ปรึกษาของกลุ่มสมุนไพรมานดงบัง แรกเริ่มผู้ก่อตั้งกลุ่มนี้ คือ ประธานที่ปรึกษาของกลุ่ม มีการชักชวนให้คนในชุมชนนำภูมิปัญญาด้านสมุนไพรมานของชุมชนกลับมาฟื้นฟูและใช้ในการประกอบอาชีพ สมาชิกในกลุ่มและชุมชนให้ความเคารพ ศรัทธา และเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานของกลุ่มสมุนไพรมานดงบัง โดยดำรงตำแหน่งประธานของกลุ่มเป็นระยะเวลาประมาณ 3 ปี จากนั้นจึงผันตนเองอยู่ในตำแหน่งของประธานที่ปรึกษากลุ่มฯ และให้สมาชิกเลือกประธานกลุ่มคนใหม่ ซึ่งประธานกลุ่มคนปัจจุบันก็เป็นผู้มีความสามารถในด้านสมุนไพรมาน มีทักษะและความเชี่ยวชาญในการเพาะปลูก รวมถึงสามารถประชาสัมพันธ์กลุ่มสมุนไพรมานดงบังให้เป็นที่รู้จัก ทั้งสองคนมีบทบาทในการเป็นผู้นำร่วมกัน จากการวิเคราะห์เอกสารมีข้อความระบุถึงผู้นำของกลุ่มสมุนไพรมานดงบังว่า

“การมีผู้นำที่เข้มแข็ง ได้แก่ นายสมัย คุณสุข ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ปรึกษาของกลุ่ม หลังจากลาออกจากตำแหน่งประธานกลุ่ม และให้นางกิตติภาพ คุณศรี ประธานกลุ่มคนปัจจุบัน ขึ้นมาทำหน้าที่แทน แต่ทั้งคู่มีบทบาทสำคัญและทำงานในลักษณะเป็นผู้นำร่วม”

3.2 การมีส่วนร่วม สมาชิกทุกคนในกลุ่มมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมที่มีการจัดขึ้น เช่น การประชุมกลุ่ม การวางแผนงาน การจัดค่ายสมุนไพรมาน การออกบูทในงานต่าง ๆ ส่งผลให้การจัดการความรู้ของกลุ่มสมุนไพรมานดงบังสามารถขับเคลื่อนไปได้โดยมีประสิทธิภาพ ดังที่ประธานที่ปรึกษากลุ่มสมุนไพรมานดงบัง กล่าวว่า

“สมาชิกทุกคนมีส่วนช่วย มีส่วนร่วมในการทำให้กลุ่มสมมุติไพรบ้านดงบังประสบความสำเร็จ สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมด้วยกัน เวลามีปัญหาทุกคนก็จะมานั่งปรึกษาหารือ มานั่งคุย นั่งประชุมกัน มีการช่วยกันลงแขก มีการพัฒนากลุ่ม เราไปพร้อม ๆ กัน มีการร่วมกันหาแนวทางในการแก้ปัญหา เวลาเราเจอปัญหา เจออุปสรรคเรื่องของเรา หรือเกิดเรื่องอะไรที่วิกฤต ทุกคนต้องเข้าสู่กระบวนการกลุ่ม”

3.3 ความกระตือรือร้น สมาชิกของกลุ่มสมมุติไพรบ้านดงบังมีมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองและพัฒนากลุ่มให้เข้มแข็ง มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ สนใจใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ

3.4 การเปิดใจ สมาชิกของกลุ่มสมมุติไพรบ้านดงบังมีการเปิดใจที่เรียนรู้ มีความกล้าที่จะเปลี่ยนแปลง รวมทั้งมีการเปิดใจที่จะให้ความรู้กับผู้อื่นโดยไม่หวงความรู้ ทำให้การแลกเปลี่ยนและการถ่ายทอดความรู้ประสบความสำเร็จ

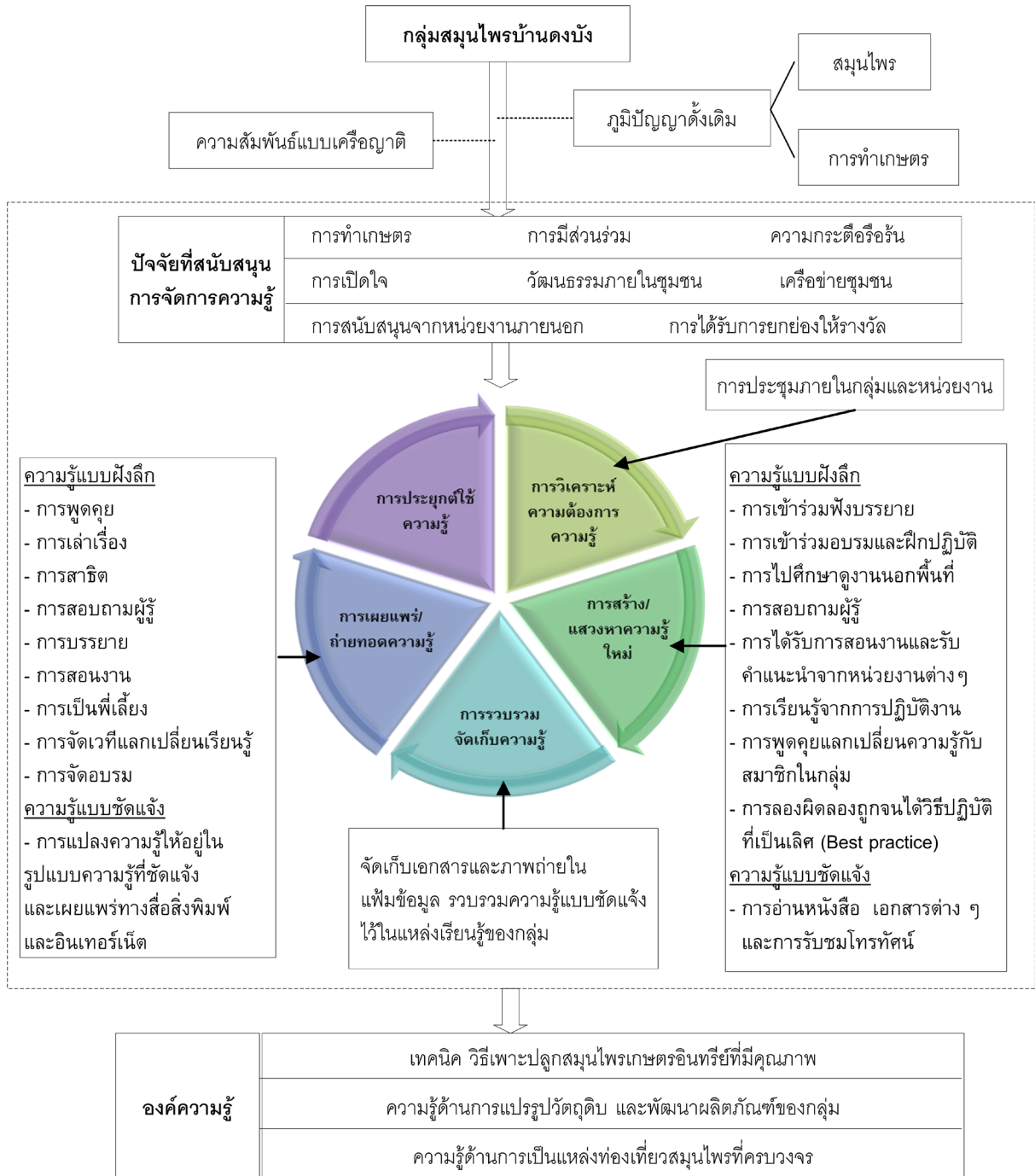
3.5 วัฒนธรรมภายในชุมชน แบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบ คือ วัฒนธรรมความไว้วางใจ เกิดจากที่สมาชิกมีความเป็นเครือญาติกันสูง ทำให้เกิดความไว้วางใจในการพูดคุย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการถ่ายทอดความรู้ขึ้น และวัฒนธรรมการเรียนรู้ ซึ่งสมาชิกของกลุ่มมีการเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอ ตั้งแต่ช่วงแรกของการก่อตั้งกลุ่มจนถึงปัจจุบัน ทั้งการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้จากผู้อื่น ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักจากโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรได้กล่าวว่า

“การเรียนรู้คือชีวิตของเขา คือ สถานการณ์อย่างนั้นมันจะปลูกอย่างไร เก็บเกี่ยวอย่างไร ถึงจะแห้งและไม่มีความชื้นมันเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา”

3.6 เครือข่ายชุมชน ปัจจุบันกลุ่มสมมุติไพรบ้านดงบังมีเครือข่ายที่มีการดำเนินงานร่วมกันอยู่ คือ กลุ่มผีป่าตะวันตก มูลนิธิสืบาคะเสถียร ซึ่งเป็นกลุ่มที่เข้าร่วมเพาะปลูกสมมุติไพรอินทรีกับโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศึกษาดูงานที่กลุ่มสมมุติไพรบ้านดงบัง เพื่อเป็นต้นแบบในการกลับไปพัฒนาชุมชนของตน และยังเป็นเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนนวัตกรรมกันระหว่างกลุ่ม นอกจากนี้ยังมีการเป็นเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มรักษาใหญ่ ในการเป็นฐานเรียนรู้ภูมิปัญญาและสมมุติไพรเพื่อถ่ายทอดและเผยแพร่ความรู้ด้านสมมุติไพรในโครงการต่าง ๆ

3.7 การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก กลุ่มสมมุติไพรบ้านดงบังสามารถก่อตั้งขึ้นและประสบความสำเร็จ ส่วนหนึ่งมาจากการสนับสนุนของหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งเข้ามาให้คำแนะนำ ให้ความรู้ และคอยช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ทั้งองค์กรภาครัฐและเอกชน ประกอบด้วย โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ มูลนิธิสายใยแผ่นดิน มีการสนับสนุนในด้านของการเรียนรู้ของกลุ่มสมมุติไพรบ้านดงบัง ส่วนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดปราจีนบุรี องค์การบริหารส่วนตำบลดงขี้เหล็ก มีการสนับสนุนในด้านของงบประมาณในช่วงแรก

3.8 การได้รับการยกย่องให้รางวัล กลุ่มสมมุติไพรบ้านดงบังได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว โอท็อปของจังหวัดปราจีนบุรี นอกจากนี้ยังได้รับรางวัลเศรษฐศาสตร์สีเขียว จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ประจำปี พ.ศ. 2556 ซึ่งการได้รับรางวัลเป็นการกระตุ้นให้คนในกลุ่มเกิดความภาคภูมิใจ ส่งผลให้มีความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาความรู้ให้เพิ่มมากขึ้น เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม

ภาพประกอบ 4 แผนภูมิการจัดการความรู้ของกลุ่มสมุนไพรมันดงบัง

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มสมุนไพรมันดงบัง มีภูมิปัญญาดั้งเดิมคือการใช้สมุนไพรมันดงบัง และการทำการเกษตรแบบ กระแสหลัก มีความสัมพันธ์แบบเครือข่าย ซึ่งส่งผลให้เกิดปัจจัยที่สนับสนุนการจัดการความรู้หลายด้าน เช่น การมีส่วนร่วม ความกระตือรือร้น การเปิดใจ เป็นต้น นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดความไว้วางใจซึ่งทำให้การจัดการความรู้ด้านสมุนไพรมันดงบัง สามารถดำเนินงานได้ง่ายขึ้น ปัจจัยที่สนับสนุนการจัดการความรู้ทั้ง 8 ด้าน เป็นส่วนสนับสนุนให้กระบวนการจัดการความรู้ ของกลุ่มสมุนไพรมันดงบังสามารถขับเคลื่อนไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีเครื่องมือการจัดการความรู้เข้ามาสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมหรือเกิดการเรียนรู้ในกระบวนการต่าง ๆ เมื่อผ่านกระบวนการจัดการความรู้แล้วจะเกิดองค์ความรู้ใหม่ขึ้น เช่น เทคนิควิธีการเพาะปลูกสมุนไพรมันดงบัง การแปรรูปวัตถุดิบและการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรมันดงบัง และความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในบทบาทของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวสมุนไพรมันดงบัง ดังภาพประกอบ 4

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยดังกล่าว มีประเด็นที่น่าสนใจสำหรับการอภิปรายผลดังนี้

1. สภาพการจัดการความรู้ของกลุ่มสมุนไพรมันดงบัง พบว่า มีการใช้จัดการความรู้เป็นเครื่องมือในการนำภูมิปัญญา ดั้งเดิมของชุมชนมาใช้ประโยชน์และสร้างอาชีพที่มั่นคงให้กับคนในชุมชน โดยมีกรมผสมผสานความรู้ดั้งเดิมด้านสมุนไพรมันดงบัง มาตั้งแต่บรรพบุรุษ ความรู้ด้านการทำการเกษตรที่ได้จากประสบการณ์ในการเพาะปลูกไม้ดอกไม้ประดับ เข้ากับความรู้นิเวศน์ ด้านเกษตรอินทรีย์ ที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ จนสามารถจัดตั้งเป็นกลุ่มสมุนไพรมันดงบังขึ้นและดำเนินงานมาเป็นระยะเวลากว่า 10 ปี สมาชิกกลุ่มมีการเรียนรู้และพัฒนาความรู้อย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ยังได้รับการยอมรับ ในด้านของการเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสมุนไพรมันดงบังครั้งแรกในประเทศไทย ซึ่งมีผู้สนใจเข้าศึกษาเรียนรู้ด้านสมุนไพรมันดงบังอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิดของประภากร แก้ววรรณ (2551) ที่ว่าความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่น ไม่มี โครงสร้างหรือบทบาทที่ชัดเจน แต่สามารถสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้หรือจัดการความรู้ได้ โดยผ่านกลไกในการจัดการ เรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างสรรค์พลังปัญญาให้กับชุมชนท้องถิ่น ให้สามารถขับเคลื่อนงานหรือกิจกรรมของชุมชนท้องถิ่นให้ก้าวหน้า ในด้านของปัญหาและอุปสรรคด้านการจัดการความรู้ที่สำคัญสำหรับกลุ่มสมุนไพรมันดงบัง คือ การขาด การรวบรวมจัดเก็บความรู้ มีการแปลงความรู้ฝังลึกให้ออกมาในรูปแบบความรู้ที่ชัดเจนก่อนข้างน้อย และการจัดเก็บไม่เป็น ระบบ การขาดการรวบรวมและจัดระบบความรู้ส่งผลให้ความรู้ยากต่อการค้นหาและนำมาใช้งาน ทั้งนี้เนื่องจากตามลักษณะ นิสัยของคนในชนบทไม่ค่อยชอบจดบันทึก มักจะถนัดการพูดการบอกเล่ามากกว่า นอกจากนี้ยังไม่มีความรู้หรือองค์กร ิดเข้าไปได้ดำเนินการจัดเก็บและถอดความรู้ของกลุ่มสมุนไพรมันดงบังอย่างจริงจัง จึงทำให้การแปลงความรู้ให้ออกมาอยู่ในรูปแบบ ชัดแจ้งก่อนข้างน้อย สอดคล้องกับผลการศึกษาของเรณูมาศ กุลศิริมาและคนอื่น ๆ (2557) ในเรื่องของแนวทางในการ จัดการความรู้โดยใช้เครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ชุมชน ตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่าในการจัดเก็บ ความรู้ยังไม่มีการจัดเก็บความรู้ที่เป็นระบบ ส่วนใหญ่เป็นความรู้แฝงที่ไม่ได้ปรับเปลี่ยนให้เป็นความรู้ชัดแจ้งแบบรูปธรรม

2. กระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่มสมุนไพรมันดงบัง จากการศึกษพบว่า กระบวนการที่มีความโดดเด่นและมี แนวปฏิบัติที่ดี คือ กระบวนการเผยแพร่/ถ่ายทอดความรู้ มีการใช้เครื่องมือและวิธีการเผยแพร่/ถ่ายทอดความรู้ที่หลากหลาย อาทิ วิธีการสอน การเล่าเรื่อง การบรรยาย การพูดคุย การสาธิต การเป็นพี่เลี้ยง การจัดอบรม เพื่อให้ความรู้ได้แพร่กระจาย อย่างทั่วถึงทั้งภายในและภายนอกชุมชน นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดความรู้ให้อยู่ในรูปแบบความรู้ชัดแจ้งและเผยแพร่ผ่าน ทางช่องทางต่าง ๆ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และอินเทอร์เน็ต ทำให้ความรู้ด้านสมุนไพรมันดงบังกระจายออกเป็นวงกว้างและทั่วถึง สอดคล้องกับ ผลการวิจัยหลายชิ้น (จักรวาล จันทร์หล้า, 2555; ติตารัตน์ ศิริรัตน์, 2556; เรณูมาศ กุลศิริมา; และคนอื่น ๆ, 2557; เสาวรส ไพจิตร, 2556) ที่พบว่า ชุมชนมีการถ่ายทอดความรู้ให้กับคนภายในและภายนอกชุมชนด้วยเทคนิควิธีการต่าง ๆ เช่น การบรรยาย การสาธิต การทดลอง การพบปะพูดคุย และมีการเผยแพร่ความรู้ผ่านช่องทางสื่อสาร เช่น หนังสือพิมพ์

โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต แตกต่างกับผลการศึกษาศึกษาของสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (2551: 316-318) ในการวิจัยโครงการจัดการความรู้เพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษาศึกษาการถอดบทเรียนชุมชนนักปฏิบัติกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบังที่พบว่า การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์การทำงานของกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง มีลักษณะการถ่ายทอดแบบปากต่อปากหรือสาคิวิวิธีการให้เป็นตัวอย่าง อาจเนื่องมาจากการศึกษาของสถาบันสิ่งแวดล้อมไทยเน้นศึกษาถึงการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ มากกว่าที่จะมุ่งศึกษาถึงกระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง โดยเห็นได้จากมีการกล่าวถึงการจัดการความรู้ไม่มากนักมีเพียงเรื่องการค้นคว้าแลกเปลี่ยน และการต่อยอดองค์ความรู้ ระบบการจัดการและยกระดับองค์ความรู้ นอกจากนี้เวลาในการศึกษาที่ห่างกันถึง 6 ปี ทำให้ข้อมูลมีการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาขึ้นของกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง

3. ปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนกระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง คือ คนในกลุ่ม ทั้งตัวของผู้นำกลุ่มที่เป็นที่เคารพ ศรัทธาและสร้างความเชื่อมั่นให้กับคนในกลุ่ม นอกจากนี้การที่สมาชิกในกลุ่มมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ มีความกระตือรือร้น และเปิดใจยอมรับสิ่งใหม่ ๆ ส่งผลให้การจัดการความรู้สามารถขับเคลื่อนไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของวิจารณ์ พานิช (2548) และพรทิพย์ อุดมสิน (2550) ที่กล่าวว่า ปัจจัยสำคัญที่สุดต่อความสำเร็จของการจัดการความรู้ คือ ผู้นำ ซึ่งต้องเห็นความสำคัญของการจัดการความรู้และให้การสนับสนุนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง นอกจากนี้ผลการวิจัยของธงชัย พานู (2552) และนริชา มหาพรหม (2553) พบว่า ผู้นำและสมาชิกในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการจัดการความรู้ นอกจากนี้การสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ก็เป็นปัจจัยที่สำคัญสำหรับการจัดการความรู้เช่นเดียวกัน (จักรวาล จันทร์หล้า, 2555: 36; สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, 2551: 296) ทั้งหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ และหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนในด้านงบประมาณเพื่อจัดสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มสมุนไพรบ้านดงบังคงไม่สามารถประสบความสำเร็จได้หากขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานเหล่านี้

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

ข้อเสนอแนะต่อกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง

1. ควรแปลงความรู้ที่มีอยู่ให้ออกมาเป็นความรู้แบบชัดแจ้งมากขึ้น ทั้งในด้านของความรู้ด้านสมุนไพร ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ สูตรการปรุงอาหารและสูตรการทำผลิตภัณฑ์สมุนไพร โดยบันทึกเก็บไว้เป็นลายลักษณ์อักษรหรือบันทึกในรูปแบบของสื่อมัลติมีเดีย เพื่อเก็บรักษาความรู้ไว้ไม่ให้สูญหายและสามารถเผยแพร่สู่ชนรุ่นหลังได้
2. ควรจัดเก็บความรู้ที่อยู่ในรูปแบบของหนังสือ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ภาพถ่าย ซีดี ให้อยู่รวมกันในจุดเดียว และจัดระบบให้สืบค้นได้ง่าย เช่น การเรียงภาพถ่ายในแฟ้มตามปี พ.ศ. หรือตามประเภทของรูปภาพ เช่น ภาพการประชุม ภาพขั้นตอนการเพาะปลูก ภาพขั้นตอนการแปรรูป เป็นต้น
3. เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบังส่วนใหญ่เป็นสมาชิกตั้งแต่เริ่มก่อตั้งกลุ่มขึ้นล้วนอยู่ในวัยกลางคน จึงควรจะมีการสนับสนุนให้คนรุ่นใหม่หรือเยาวชนที่เป็นลูกหลานในชุมชนเข้ามาดำเนินงานด้านการเพาะปลูกสมุนไพรเกษตรอินทรีย์ต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะต่อองค์การบริหารส่วนตำบลดงขี้เหล็ก

1. ควรสนับสนุนให้คนในชุมชนร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์และความคิดเห็นด้านสมุนไพร รวมทั้งการเสริมสร้างให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพร โดยมีกิจกรรมต่าง ๆ และการจัดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชนอย่างต่อเนื่อง
2. ควรเข้ามามีบทบาทในการรวบรวมจัดเก็บความรู้ด้านสมุนไพรของกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง โดยจัดทำเป็นฐานข้อมูลและสร้างสื่อสารสนเทศต่าง ๆ สำหรับเผยแพร่ให้ความรู้แก่บุคคลที่สนใจ ซึ่งนอกจากเป็นการอนุรักษ์ความรู้แล้วยังเป็นการ

ประชาสัมพันธ์และสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรแก่ชุมชน

3. ควรสนับสนุนให้จัดทำหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรบ้านดงบังในสถานศึกษา เช่น โรงเรียน สถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่น เป็นต้น เพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้ เกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของท้องถิ่นตน และสนใจที่จะสืบทอดความรู้ของบรรพบุรุษ

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

1. การศึกษาค้างต่อไปควรมีการศึกษาถึงแนวทางในการจัดระบบความรู้ของกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง เพื่อให้ได้แนวทางในการจัดระบบความรู้ที่เป็นระบบและได้มาตรฐาน

2. ควรมีการศึกษาเชิงลึกในเรื่องของบทบาทของผู้นำชุมชนต่อการขับเคลื่อนการจัดการความรู้ในกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง เนื่องจากการศึกษาค้างครั้งนี้พบว่าผู้นำของกลุ่มเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้การจัดการความรู้ของกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบังสามารถขับเคลื่อนไปได้โดยมีประสิทธิภาพ

3. ควรมีการศึกษาการจัดการความรู้ของกลุ่มสมุนไพรอื่น ๆ เช่น กลุ่มสมุนไพรบ้านเนินหอม จังหวัดปราจีนบุรี กลุ่มผู้เพาะปลูกสมุนไพรพื้นป่าตะวันตก มูลนิธิลีบนาอะเสีเยอร์ เป็นต้น ทั้งกลุ่มที่เข้าร่วมกับโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรและกลุ่มอื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบและนำมาสู่การพัฒนาารูปแบบแนวทางการจัดการความรู้ด้านสมุนไพร

เอกสารอ้างอิง

จักรวาล จันท์หล้า. (2555, มกราคม-มีนาคม). การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำข้าวฮางของกลุ่มผลิตข้าวฮางเทศบาลตำบลปลาไหล. **วารสารการบริหารท้องถิ่น**. 5(1): 25-37.

ธงชัย พานู. (2552). **การจัดการความรู้ธุรกิจสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์**. ดุษฎีนิพนธ์ ปร.ด. (สารสนเทศศึกษา). ขอนแก่น: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ธิดารัตน์ ศิริรัตน์. (2556). **การจัดการความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนในเขตภาคใต้**. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (ครุศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นริชา มหาพรหม. (2553). **การจัดการความรู้กองทุนชุมชน และธุรกิจชุมชนของหมู่บ้านจำรุง อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดระยอง**. วิทยานิพนธ์ สส.ม. (สังคมสงเคราะห์ศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ประภากร แก้ววรรณ. (2551). **การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น**. อดุทธาณี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.

พรทิพย์ อุดมสิน. (2550). **ปัจจัยส่งเสริมการจัดการความรู้ชุมชน**. สืบค้นเมื่อ 12 เมษายน 2558, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/170622>

เรณูมาศ กุละศิริมา; และคนอื่น ๆ. (2557). **รายงานการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการความรู้โดยใช้เครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ชุมชน ตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.

โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร. (ม.ป.ป.). **ประวัติองค์กร**. สืบค้นเมื่อ 11 มกราคม 2557, จาก <http://abhaiherb.com/about/history>

-
- วิจารณ์ พาณิช. (2548). **ภาวะผู้นำกับ KM**. สืบค้นเมื่อ 12 เมษายน 2558, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/4644>
- สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. (2551). **โครงการการจัดการความรู้เพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น**. นนทบุรี: สถาบันฯ.
- สิริรงค์ กลิ่นคำสอน. (2555, พฤศจิกายน-ธันวาคม). **อุตสาหกรรมเชิงวัฒนธรรม. อุตสาหกรรมสาร**. 54: 5-7.
- สุภาพร เตวุฒิชินกุล. (2548, มกราคม-กุมภาพันธ์). **ภูมิปัญญาไทย: ความรู้เพื่อสังคมไทย**. **วารสาร Productivity World**. 10(54): 54-56.
- เสาวรส ไพจิตร. (2556). **การจัดการความรู้ชุมชนเพื่อสืบสานอาชีพท้องถิ่น: กรณีศึกษากลุ่มอาชีพสตรีทำผ้าปาเต๊ะ บ้านคลองประสงค์ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่**. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. (พัฒนาอาชีพศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.